

IMMERSIÓ!

HOMENATGE A NARCÍS MONTURIOL

EMPORDONESES

11a EXPOSICIÓ COL·LECTIVA MULTIDISCIPLINÀRIA 2020/21

IMMERSIÓ!

HOMENATGE A NARCÍS MONTURIOL

CRÈDITS EXPOSICIÓ

Empordaneses
«Immersió! Homenatge a Narcís Monturiol»
Del 19 de setembre de 2020 al 17 de gener de 2021
Sala d'exposicions l'Escorxador. Figueres

Producció
Museu de l'Empordà – Ajuntament de Figueres

Comissariat
Pilar Farrès Coll i Enric Tubert Canada

Direcció
Eduard Bech Vila

Coordinació
Teresa Miquel Malé

Disseny gràfic
Esther Julià Girvent

Muntatge
Víctor Fuentes Marfí i Quim Gironella Vila

Servei educatiu
Educ'Art i Adhoc Cultura

Assessorament lingüístic
Camilla Massot Kleiner

Traduccions
Traduccions Link

Transport
Transports Corcoy i Transports Dabau

Assegurances
Margall i Caixàs

Agraïments
Família Subirachs
Família Casanovas

CRÈDITS PUBLICACIÓ

Edita
Ajuntament de Figueres

Textos
Enric Tubert Canada

Coordinació
Eduard Bech Vila i Teresa Miquel Malé

Disseny i maquetació
Esther Julià Girvent

Impressió
Impremta Pagès

Assessorament lingüístic
Camilla Massot Kleiner

Traduccions
Traduccions Link

Dipòsit legal
GI 652-2020

ISBN
978-84-120316-6-9
© de l'edició: Ajuntament de Figueres
© dels textos, les obres i les imatges: els autors/es respectius/ves

LÒGICA CREATIVA

Si bé som tots conscients que aquest any 2020 ha suposat un sotrac rellevant a tots nivells en les nostres vides i que, malauradament, serà recordat per la pandèmia de la COVID-19 i per totes les seves conseqüències en matèria sanitària, també hem de prendre consciència que existeix una lògica creativa de la qual des de Figueres i l'Alt Empordà no ens podem, ni volem, sostreure. Mirar endavant no només és lícit sinó una obligació, i reprendre l'activitat cultural de ben segur que és un al·licient per a les ànimes sensibles.

Tot i que hi ha hagut retards i que en algun moment patíem per si no hi podia haver una represa en matèria de cultura, afortunadament el catàleg que tenen a les mans desmenteix aquestes pors. És més, probablement, que aquesta represa vingui de la mà d'Empordaneses és una notícia que té un caire de premonició, agradable i màgica premonició.

Trenta artistes –sota la idea, el record, el mestratge i la trajectòria d'un figuerenc il·lustre, Narcís Monturiol– han aplicat aquesta lògica creativa que ens permet gaudir d'aquest catàleg inspirat en l'exposició que té lloc a la Sala d'exposicions l'Escorxador de Figueres. Un treball coral que també ha comptat amb la col·laboració entre administracions per dur-se a terme, especialment l'Ajuntament de Figueres i el Consell Comarcal de l'Alt Empordà. I és que l'esperit de col·laboració és el que potencialment ens donarà més resultats. N'estem segurs.

Empordaneses ha estat també, des de la seva primera edició ja fa més de deu anys, un projecte transversal, artísticament parlant, i amb voluntat de tenir presència territorial en les seves darreres edicions. Aquests dos aspectes –transversalitat i territorialitat– ja es troben plenament integrats en l'essència d'aquest moviment artístic.

El bicentenari del naixement de Narcís Monturiol ha permès elaborar un relat on la inspiració de cadascun dels participants ens descobreix un aspecte de la singular personalitat i trajectòria del figuerenc que va inventar el primer prototipus de submarí. L'atzar ha volgut que l'efemèride coincideixi en un moment extraordinàriament convuls per a tothom, a causa de la crisi sanitària provocada per la pandèmia, primer, i per la crisi econòmica i social que se n'ha derivat. Però si Monturiol va tenir problemes, molts problemes, per poder tirar endavant els seus projectes i invents, la gent d'Empordaneses tampoc ha defallit i, finalment, l'exposició commemorativa es pot presentar públicament i s'immortalitza en el present catàleg.

Quin ha de ser el paper de l'art en el moment actual? Doncs igual que fa uns mesos, cal exposar-lo, cal posar-lo a l'abast de tothom, com tota activitat cultural. L'art genera emocions, sentiments. Sempre ens transmet alguna cosa o ens provoca una reacció. En uns moments crítics com els actuals cal seguir potenciant-lo, en el nostre cas des de les institucions públiques. Perquè no podem oblidar que l'art, la cultura, també ens salven.

Alfons Martínez i Puig

Regidor de Cultura i Turisme de l'Ajuntament de Figueres

Josep Maria Bernils i Vozmediano

Conseller de Cultura i Memòria Històrica del Consell Comarcal de l'Alt Empordà

UN ART PERISCÒPIC

El dia 28 de setembre de 2019 celebràvem, a l'Auditori dels Caputxins, el tret de sortida de l'Any Monturiol per commemorar el bicentenari del naixement d'aquest insigne figuerenc. Poc ens esperàvem el que vindria uns mesos després i que faria que la celebració quedés en unes poques accions, una d'elles l'exposició i el catàleg que teniu a les mans, editat conjuntament per l'Ajuntament de Figueres i el Consell Comarcal de l'Alt Empordà.

Amb els anys, Empordoneses s'ha convertit en una comunitat d'artistes que aplega pintors, escultors, performers, escriptors, poetes... A partir de la mediació de Pilar Farrés i Enric Tubert, ànimes del projecte, en cada edició i a través de l'art s'analitzen diferents aspectes de l'actualitat, des del canvi climàtic als smartphones, des de la mateixa comunitat a figures il·lustres com la que ens ocupa aquest any, Narcís Monturiol.

Monturiol ha passat a la història per ser l'inventor del primer submarí tripulat, però va tenir altres dedicacions en les quals va destacar, com el periodisme o la política. També es va atrevir amb la pintura, seguint les lliçons de Ramon Martí Alsina a Cadaqués.

La trentena d'artistes que conformen l'edició d'enguany d'Empordoneses s'han inspirat en algun dels aspectes de la figura de Monturiol per, amb les seves obres, retre-li homenatge. El recorregut a través de l'exposició ens porta des del fons marí, com no podria ser d'altra manera, fins a la reflexió sobre la utopia, però també hi són presents el paisatge o el retrat mitjançant la pintura, la instal·lació, la videocreació i l'escultura.

Empordoneses és un espai per treballar plegats a través de la creativitat, un projecte fet des de la passió per l'art i pensat per a la reflexió. L'ull del periscopi artístic emergeix a la Sala d'exposicions l'Escorxador de Figueres i ens dona l'oportunitat de conèixer les obres d'uns creadors que beuen, sense excepció, de la mateixa font. Amb ells, Narcís Monturiol reviu en totes les seves facetes.

Eduard Bech i Vila

Director del Museu de l'Empordà de Figueres

IMMERSIÓ!

HOMENATGE A NARCÍS MONTURIOL

La possessió d'una idea, per genial que sigui, no té gens d'importància. Hem de mirar de transformar-la desesperadament en «accions». Sols d'aquesta manera la posseïrem.

Robert Musil

Aquestes paraules de Robert Musil (1880-1942), enginyer de formació, psicòleg, editor, pensador utòpic, escriptor de referència i creador del mític antiheroi anomenat Ulrich, ens remetent directament a l'actitud des de la qual Narcís Monturiol va orientar la seva vida amb el doble objectiu de dominar la natura i de millorar la condició humana.

De fet, posseir «de veritat» una idea pot semblar-nos un objectiu inabastable, com inassolibles solen ser alguns dels objectius que persegueixen els artistes, però ells saben molt bé que només esdevindran transcendentals si persisteixen en el seu intent. La clau per aconseguir quelcom realment significatiu radica, doncs, com diu Musil, a passar a l'acció, a transformar la idea en una acció concreta.

La qüestió, però, és que quan qui passa a l'acció és l'artista, aquest pretén el doble objectiu d'interpel·lar l'espectador i de ser transcendent. Això comporta assumir el que explica tan bé Antoni Llena (Barcelona, 1943) quan diu: «Les coses fetes amb voluntat artística sols arribaran a ser art si esdevenen cruïlla, val a dir: punt de trobada i de vertigen alhora. Bellesa de la trobada, basarda de l'origen».

Fent seva l'acceptació d'aquesta paradoxa, des de ja fa onze anys Empordaneses –el projecte creat i gestionat per Pilar Farrés– segueix en la seva línia de proposar un repte al col·lectiu d'artistes seleccionats. En aquesta ocasió, sota el títol *IMMERSIÓ! Homenatge a Narcís Monturiol* l'objectiu escollit és el de capbussar-se en la personalitat polièdrica d'aquest figuerenc il·lustre i, de retruc, reflexionar a l'entorn del paper de l'art com a eina d'homenatge, com a factor de memòria.

Amb aquest objectiu comú, des de perspectives molt diverses i des de llenguatges dispars l'exposició reuneix trenta aproximacions plàstiques a la figura de Narcís Monturiol. El resultat és una suma d'idees transformades en acció i construïdes amb la voluntat d'esdevenir la cruïlla de què parla Antoni Llena. Una immersió coral en el personatge i la seva particular visió del món i dels reptes amb la qual Empordaneses espera contribuir a l'actualització i posada en valor de la figura de Narcís Monturiol i, alhora, aspira a seguir essent un referent en el calendari cultural empordanès, una presa del pols de la vitalitat artística d'aquest territori.

Els artistes

La proposta escultòrica d'**Alfonso Alzamora** titulada *L'escala de l'enteniment*, consistent en 36 cubs d'alumini, compara l'aportació de Ramon Llull al món de la ciència i del pensament europeu amb la d'aquest científic de talla humanística que va ser Narcís Monturiol.

Ester Baulida presenta *Fado*, un vídeo carregat de lirisme que planteja la gran distància que sol haver-hi entre allò que Monturiol va fer, mogut per la il·lusió d'una revolució capaç de millorar la humanitat, i el que el món li va retornar. La cançó popular portuguesa que sona es lamenta d'aquesta injustícia.

Laia Bedós Bonaterra, amb *Somniant el possible*, crea una peça resolta amb el seu llenguatge colorista i expressiu en la qual Monturiol, assegut en una cadira, observa com s'ha materialitzat la idea originàriament utòpica imaginada per ell.

Amb *Mar i lletra*, **Gustau Carbó Berthold** aborda dos aspectes de la personalitat de Monturiol, la d'inventor i la d'editor. La peça evidencia un gran domini de les textures i el collage matèric i evoca aquesta doble dimensió científica i humanista.

Interessat per la cultura pop i per la iconografia dels anys seixanta del segle passat, **Joan Cardosa** recorre al món de The Beatles i de la seva popular cançó dedicada a un submarí groc. Amb aquest element i sota el títol *We all Live in a Yellow Submarine* crea una serigrafia/homenatge a l'inventor del submarí.

L'escultor **Narcís Costa** agafa com a pretext el volum del primer prototip fet per Monturiol i crea *Ictíneo I*, amb un plantejament on domina la verticalitat i un treball subtil de la fusta de roure. La seva obra posa en valor la intenció no bèl·lica del projecte de Monturiol i també la idea d'avançar pel mateix impuls de la màquina.

Atret pel seguit d'artefactes tècnics ideats per Monturiol destinats a fer la vida quotidiana més fàcil, però dotats d'una estètica pròpia, **Quim Domene** presenta una instal·lació titulada *Submersió/Emersió*, una proposta irònica pròpia d'un artista-inventor creador de peces en moviment fascinat per la màgia dels jocs d'equilibris.

Conceptualment dens, formalment elaborat i sempre sorprenent en la resolució, a *Plus Intra* **Miquel Duran** evoca temes com el corall vermell, la nau-peix, el Monturiol caixista d'impremta i impressor, l'utòpic lluitador amic d'Étienne Cabet. Amb un cromatisme molt personal aconseguix una peça de fort impacte.

A *El naufragi dels utòpics*, **Xavier Escribà** expressa que davant d'una situació en la qual el cel comença a caure cal recórrer a la capacitat de mirar les coses d'una altra manera, de crear noves perspectives, de deixar espai a nous Narcís Monturiol per inventar els icfíneos de demà i col·locar de nou el cel al seu lloc.

Fidel a la seva darrera línia de treball, **Pilar Farrés** presenta una instal·lació en la qual la cortina de tires de tela genera un univers atractiu i aparentment caòtic que tempta l'espectador a endinsar-se cap al desconegut. Tota una metàfora de l'actitud de recerca continuada que va guiar Monturiol durant la seva vida.

Contudent i hiperbòlic, amb un llenguatge personalíssim, **Antoni Federico** posa l'accent en l'actitud de recerca i d'exploració que Monturiol té envers el món que l'envolta. La seva obra vol destacar la mirada crítica i analítica de l'inventor del submarí, la mateixa que el va dur a descobrir noves maneres d'apropar-se a la natura, d'organitzar el món i de viure.

Amant de no defugir l'espontaneïtat, partidari d'explorar les possibilitats expressives dels materials pobres, **Jordi Gisbert** ret homenatge a Monturiol amb l'obra titulada *Submarí*, concebuda amb l'objectiu de crear un objecte contudent i amb forta càrrega expressionista.

La peça de **Mònika Grygier** és delicada i carregada d'ironia alhora. L'artista denuncia la progressiva substitució de productes naturals com el corall per plàstics i altres elements sintètics, i planteja a l'espectador com seria de diferent l'*Ictíneo* que dissenyaria Monturiol al segle XXI.

Immersa en la seva línia habitual de treball amb pasta de paper i minerals, dins la sèrie «Paisatge» **Nobuko Kihira** simula una certa orografia marina a la qual afegeix l'ombra d'un submarí que navega i que evoca els camins sota l'aigua explorats per Monturiol.

Amic de les paradoxes i dels jocs de contrastos, **Claude Lambert** contraposa amb un particular llenguatge surrealista la imatge d'un *Ictíneo* de pedra que «navega» fossilitzat dins el mar de roques de Cadaqués amb la d'un animal marí que «vola» pel cel. Amagat entre les roques, l'espectre de Narcís Monturiol sembla vigilar-ho tot.

Fascinat per la bellesa del volum del primer prototip de submarí dissenyat per Monturiol, **Daniel Lleixà** ofereix una peça que és una autèntica simfonia de blaus i en la qual es representa la curiositat que devien sentir els peixos en veure'l per primera vegada navegant sota l'aigua.

En la seva proposta *Immensitat silenciosa*, **Assumpció Mateu** vol representar el que significa sentir-se dins de la mar. De dins cap a fora. Un joc de transparències i textures transmeten aquesta sensació d'emergir percebuda per Narcís Monturiol en els seus plantejaments.

Interessat a reflexionar a l'entorn del procés creatiu entès com un camí ple de contradiccions fèrtils, en el qual tot té un perquè, **Joan Mateu** presenta la peça titulada *Blocs*. Aquí, la ingravidesa dels volums de roca és una il·lusió. Són els matisos i les textures de «l'espai blanc» els que ens ajuden a intuir un entorn.

Les transparències, els efectes de llum i els reflexos dominen la peça de **Maria Mercader**, amb la qual l'artista expressa la sensació d'immersió, de caiguda vertical dins l'aigua, i ret homenatge a Monturiol i a tots aquells que han sabut córrer el risc d'explorar una dimensió desconeguda.

Bon coneixedor de la biografia de Monturiol, **Josep Ministral** ha creat un retrat en el qual l'ús de la taca, el domini del traç i l'explosió de colors es tradueixen en una proposta que recull el millor d'aquest artista empordanès i aconsegueix un fort impacte visual.

En la seva aproximació a la figura de Narcís Monturiol, **Fiona Morrison** ha decidit treballar a partir de la pròpia experiència com a esportista guardonada en l'àmbit de la nàutica, i ret homenatge a l'inventor de l'*Ictíneo* amb el treball fotogràfic *Trofeus sota l'aigua*.

A *Tres llums sota la mar*, una peça concebuda com un autèntic exercici d'immersió, **Mario Pasqualotto** incorpora la reflexió ecològica i fa referència a la mar, al misteri de les seves profunditats i, en particular, al descobriment del submón i els misteris marins.

Sempre contundent i amb una paleta de matisos i contrastos inacabable, **Xavier Casellas, Patxé**, juga a *Immersió en la pintura* amb la presència del perfil de la màquina dissenyada per Monturiol que solca les profunditats d'un mar de colors.

Mercè Riba aborda el repte de retre homenatge a Narcís Monturiol des de tres angles concrets: la representació formal de l'*Ictíneo* evoca l'inventor; la representació d'un triangle i un ull remetent al lliurepensador i maçó, i en darrer lloc, a l'interior de la peça, una volta celeste pintada dins el globus ocular recorda l'astrònom.

L'interès pel maquinisme, pels artefactes que permeten explorar territoris desconeguts, i la fascinació pel fons del mar han fet que en l'obra de **Josep Riera i Aragó** emergissin tota mena de submarins. La seva proposta implica una reflexió sobre la capacitat de corrosió del mar i l'acceleració del pas del temps que això representa.

L'obra de **Francesc Ruiz Abad** *Poder i fatiga* és una crítica a les representacions de poder i patriarcat en les metròpolis occidentals. A través de la figura del lleó i dels ulls fatigats, reflexiona sobre la perdurabilitat d'aquests símbols i qüestiona quin és l'ús que n'hauríem de fer avui en dia quan volem retre homenatge a algú.

Partint d'un dibuix que representa diversos submarins que il·luminen amb focus algunes parts de l'abisme, **Sebi Subirós** transforma els blancs intensos dels focus en unes peces còniques d'escaiola, i situa al vèrtex del con uns ploms de pesca que coincideixen i alhora contrasten amb el submarí, amb la seva funció d'anar al fons del mar.

Basant-se en la pròpia experiència de muntar i desmuntar escultures, de descobrir els imants, en l'obra d'homenatge a Monturiol **Núria Surribas** es pregunta què és el que el va dur a pensar, maquinari i treballar constantment, sense aturar-se mai.

Enric Casanovas (1882-1948) i **Josep Maria Subirachs** (1927-2014) són els artistes que, a títol pòstum, completen la nòmina de propostes d'aquesta exposició, en què se'ls reserva un espai particular per a les dues obres que van crear en memòria de Narcís Monturiol. Ambdues van ser un encàrrec de les ciutats de Figueres i Barcelona, respectivament. En elles, tant Casanovas l'any 1918 com Subirachs l'any 1963, fidels al seu estil, van anar molt més enllà de la simple representació figurativa de l'homenatjat i van saber evocar la dimensió humana, científica i social del personatge convertint una idea en un objecte amb valor artístic capaç de depassar el seu valor estrictament funcional. Encara avui, les seves propostes representen un exercici excel·lent d'ocupació de l'espai públic i actuen com a generadores de memòria i com a referències visuals de les ciutats que les acullen.

Enric Tubert i Canada

Comissari

ARTISTES PARTICIPANTS

Alfonso ALZAMORA
Ester BAULIDA
Laia BEDÓS BONATERRA
Gustau CARBÓ BERTHOLD
Joan CARDOSA
Enric CASANOVAS
Narcís COSTA
Quim DOMENE
Miquel DURAN
Xavier ESCRIBÀ
Pilar FARRÉS
Antoni FEDERICO
Jordi GISPERT
Mònika GRYGIER
Nobuko KIHIRA
Claude LAMBERT
Daniel LLEIXÀ
Assumpció MATEU
Joan MATEU
Maria MERCADER
Josep MINISTRAL
Fiona MORRISON
Mario PASQUALOTTO
Xavier Casellas, *PATXÉ*
Mercè RIBA
Josep RIERA i ARAGÓ
Francesc RUIZ ABAD
Josep M. SUBIRACHS
Sebi SUBIRÓS
Núria SURRIBAS

Ester BAULIDA | *Fado*, 2020 | Vídeo 2' 32"

Laia BEDÓS BONATERRA | *Somiant el possible*, 2020 | Acrílic sobre tela | 81 x 100 cm

Gustau CARBÓ BERTHOLD | *Mar i lletra*, 2020 | Acrílic i collage sobre poliuretà | 105 x 124 x 15 cm

**The
Beatles**

**WE
ALL
LIVE
IN
A
YELLOW
SUBMARINE**

Joan CARDOSA | *We all Live in a Yellow Submarine*, 2020 | 100 x 70 cm
Serigrafia [edició limitada - 10 exemplars]

–Recordes –va preguntar Monturiol– que fa tretze anys, quan vas anar a caçar conills, jo no vaig voler venir perquè no suportava la idea de tornar a utilitzar un fusell, i vaig seure en aquesta roca a contemplar el mar?

–És clar –va contestar Carlé–, sí que me’n recordo.

–Doncs bé, resulta que mentre estava assegut en aquesta roca contemplant els vaixells que doblaven el cap, se’m va ocórrer preguntar-me, si els vaixells poden anar damunt la superfície, per què no podria existir un vaixell que anés per sota la superfície de l’aigua.

–...

–I sé que aquest vaixell és possible, perquè ja existeix, aquí, dins el meu cap.

Carlé va necessitar un moment per digerir la idea.

–Digues –va dir– com és que tu, que has estat sempre amic meu, que ho has compartit tot amb mi, mai no me n’havies dit res abans?

–Perquè sabia que mai no aconseguiríem els diners per construir una nau així, i, la veritat, perquè pensava que tothom em prendria per boig.

Enric CASANOVAS | *Monument a Narcís Monturiol*, 1918 | Pedra i bronze
Rambla de Figueres | Fotografia © Jordi Puig

Narcís COSTA | *Icíneo I*, 2020 | Modelat sobre fusta de roure | 105 x 77 x 8 cm

Quim DOMENE | *Submersió/Emersió*, 2020 | Instal·lació, objectes i motor elèctric | 70 x 210 x 210 cm

Miquel DURAN | *Plus Intra*, 2020 | Tinta i reactius sobre tela i branca de coral de neó | 112 x 200 cm

Xavier ESCRIBÀ | *El naufragi dels utòpics*, 2018 - 2020 | Acrílic, acer i fusta | 130 x 100 x 60 cm

Pilar FARRÉS | *s/t*, 2020 | Tela amb pigments naturals i diversos materials | 280 x 230 cm

Antoni FEDERICO | s/f, 2020 | Técnica mixta sobre fusta | 366 x 240 cm

Jordi GISPERT | *Submarí*, 2020 | Tauler entelat, acrílic i diversos materials | 80 x 200 cm

Mònika GRYGIER | *Entre equinoderms, platihelms, nematodes i rotífers*, 2020
Material orgànic amb plàstic ABS | 200 x 200 cm

Nobuko KIHIRA | *Yura Azul Camino*. Sèrie «Paisatge», 2020 | Acrílics sobre pasta de paper amb minerals i làtex | 138 x 138 x 8 cm

Claude LAMBERT | *Mimetismes*, 2020 | Acrílico sobre fusta | 80 x 97 cm

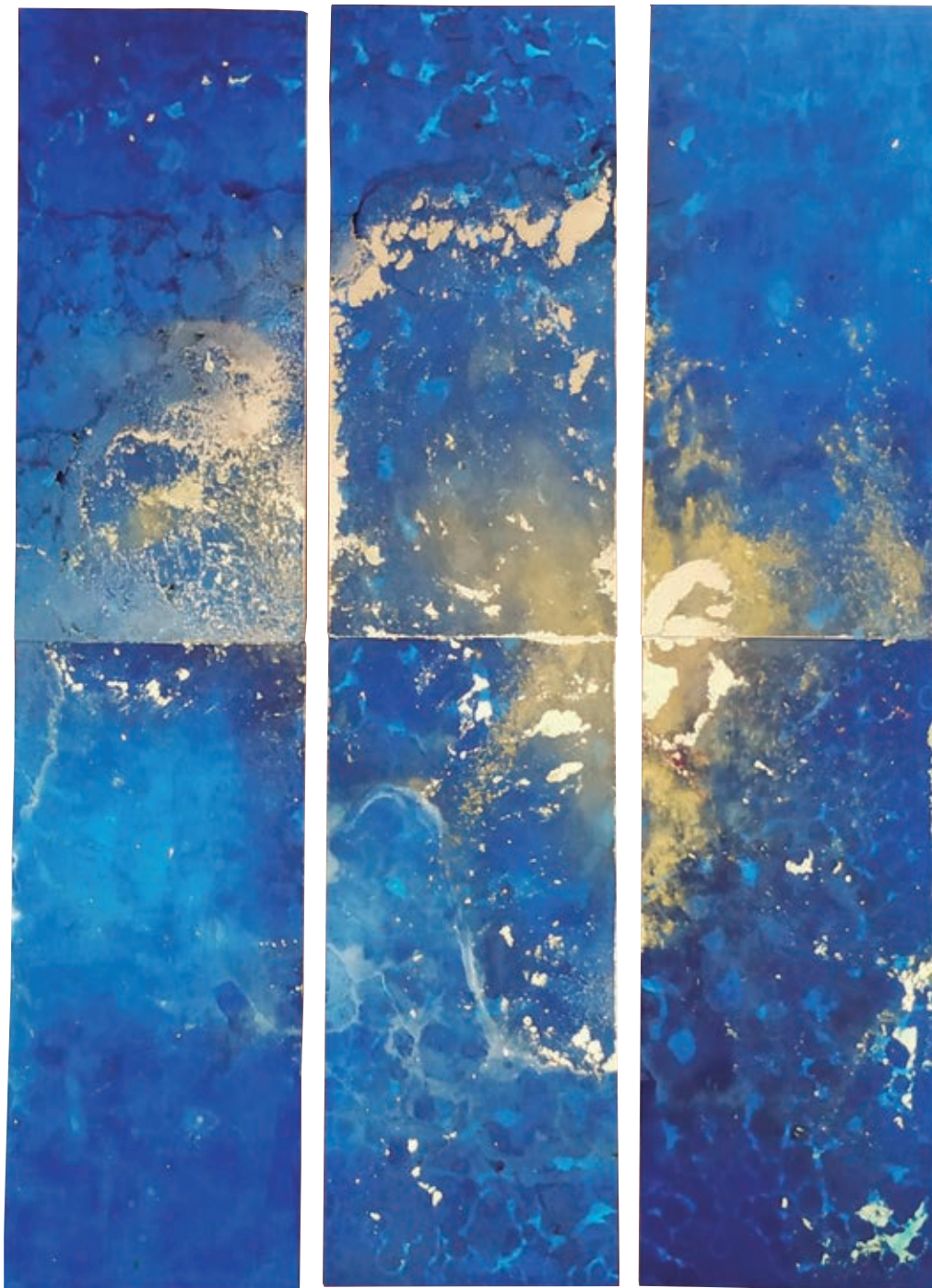
Daniel LLEIXÀ | *Expectativa del primer prototip inesperat*. Sèrie «Monturiol», 2020 | Oli sobre tela | 100 x 100

Assumpció MATEU | *Immensitat silenciosa*, 2020 | Tècnica mixta sobre tela | 180 x 120 cm

Joan MATEU | *Blocs*, 2018 | Tècnica mixta sobre tela | 146 x 114 cm

Maria MERCADER | *s/t*, 2020 | Tècnica mixta sobre plafons de fusta | 220 x 150 cm

«Si ser reformista és ser sedició, revolucionari, admeto el qualificatiu. En efecte, tots ho saben, jo soc revolucionari pacífic, revolucionari d'idees, revolucionari de consciències»

[30 d'abril de 1850. Discurs de defensa davant l'acusació del fiscal motivada pel seu escrit «El padre de familia»]

Josep MINISTRALS | *Vida d'heroi*, 2020 | Oli sobre tela | 100 x 100 cm

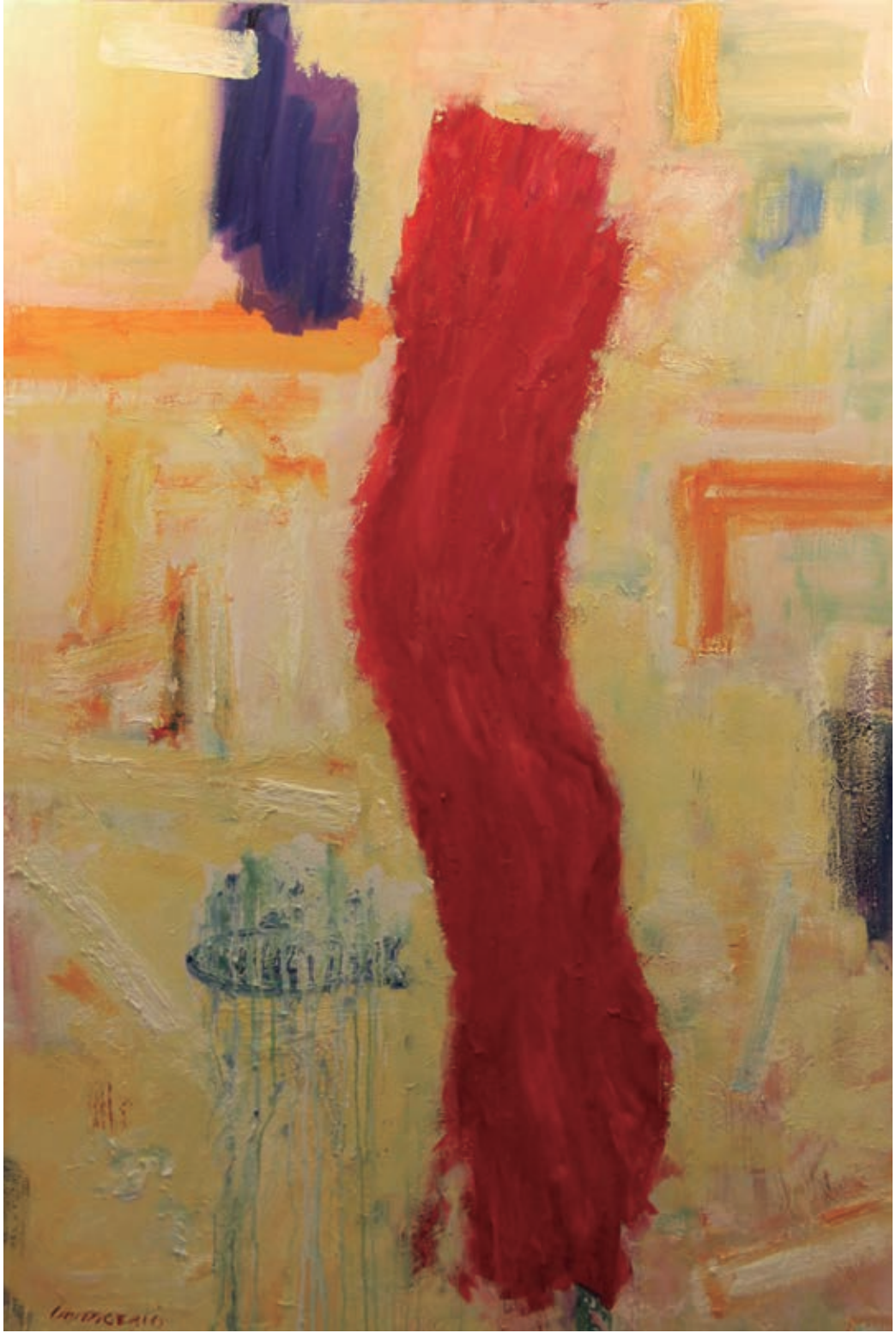

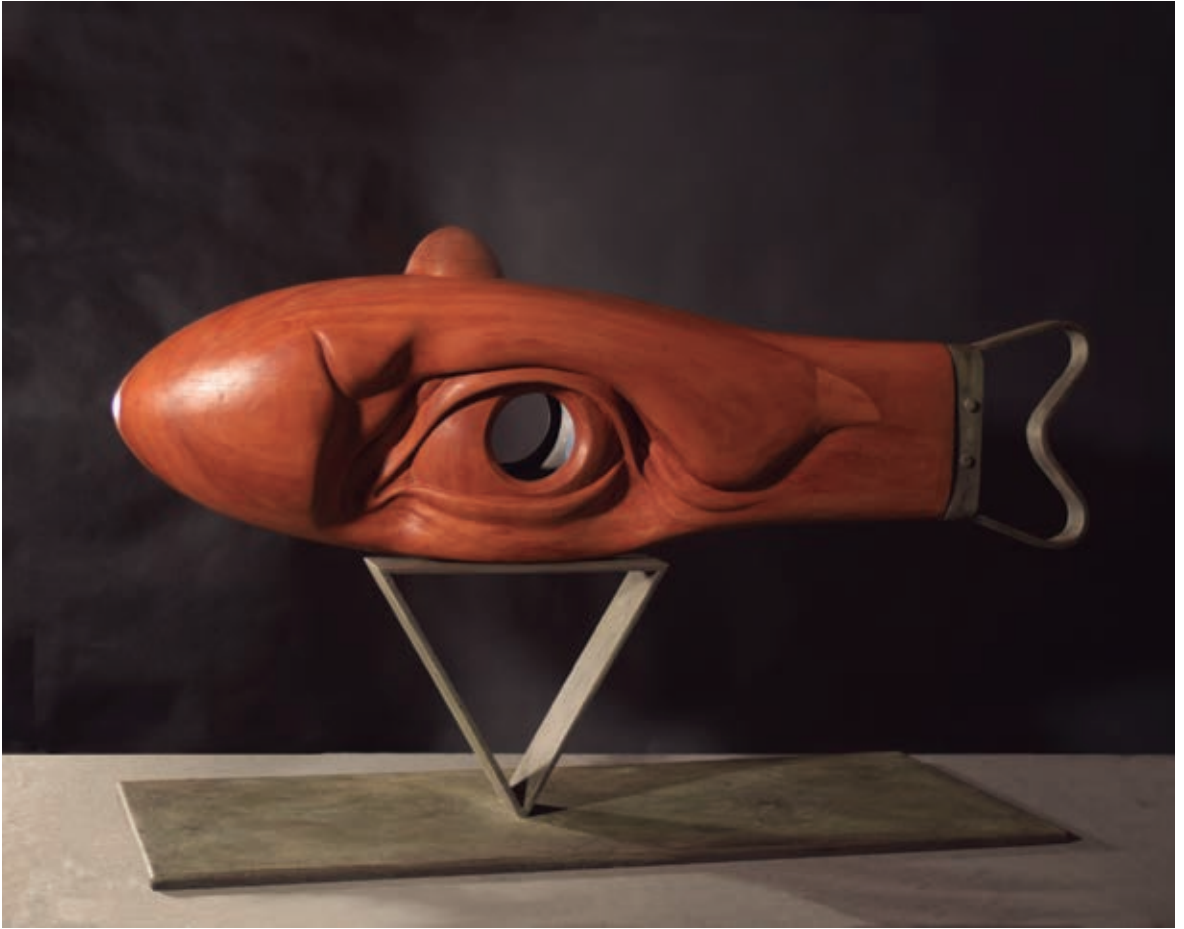
Fiona MORRISON | *Trofeus sota l'aigua*, 2020 | Fotografia digital | 100 x 140 cm

Mario PASQUALOTTO | *Tres llums sota la mar*, 2007 | Tècnica mixta | 200 x 200 x 6 cm

Xavier Casellas, **PATXÉ** | Immersió en la pintura, 2020 | Oli sobre tela | 195 x 130 cm

Mercè RIBA | *Monturiol*, 2020 | Fusta de cedre, ferro i pintura | 80 x 120 x 45 cm

Josep RIERA i ARAGÓ | *Submarí vertical 1583131*, 2019 | Bronze i ferro | 158 x 31,5 x 31,5 cm

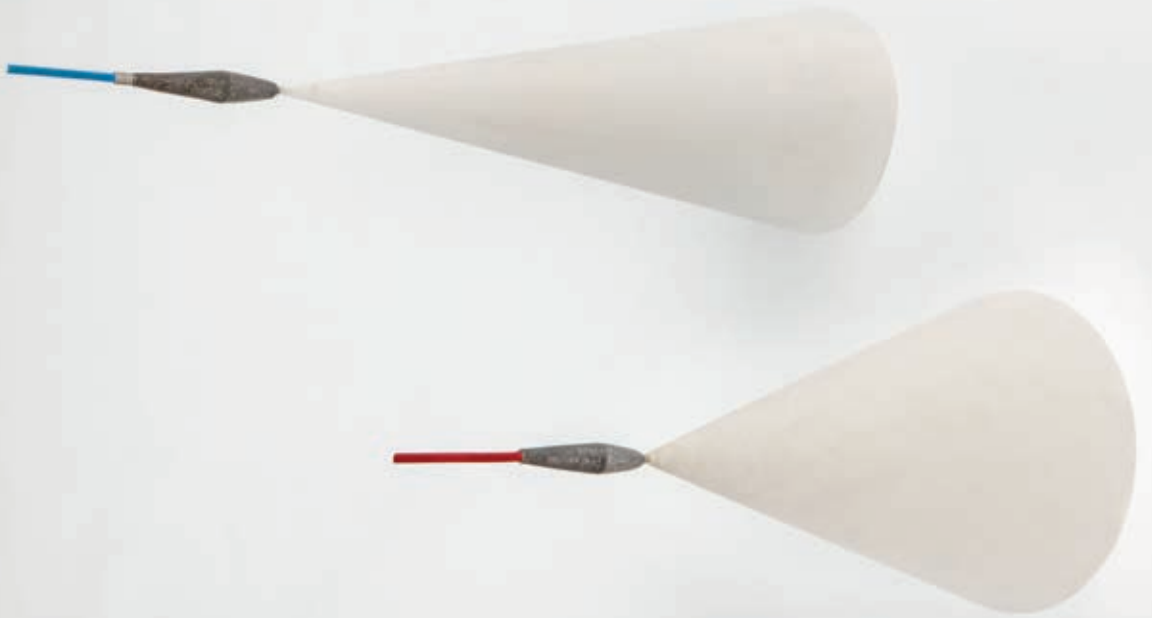
Francesc RUIZ ABAD | *Poder i fatiga*, 2020 | Oli sobre tela | 160 x 200 cm

«Molt gran és el Món, però també és molt gran la intel·ligència humana que el comprèn, el descriu i sap utilitzar les forces còsmiques en benefici del progrés»

[19 de desembre de 1874. Conferència pronunciada en el Círculo Republicano del carrer Nou, a Barcelona]

Josep Maria SUBIRACHS | *Monument a Narcís Monturiol*, 1963 | Formigó i coure
Av. Diagonal (entre els carrers de Provença i Girona), Barcelona
Fotografia © Miquel Badia/ Espai Subirachs

Sebi SUBIRÓS | *On tot és fosc*, 2020 | Escaiola, plom i plàstic | Dues peces, 57 x 15 cm / 44 x 20 cm

Núria SURRIBAS | *Mentis*, 2020 | Fang negre | 60 x 40 x 40 cm

TRADUCCIONS

LÓGICA CREATIVA

Aunque todos somos conscientes de que este año 2020 ha supuesto un trastorno relevante a todos los niveles en nuestras vidas y de que, desgraciadamente, será recordado por la pandemia de la COVID-19 y por todas sus consecuencias en materia sanitaria, también debemos tomar conciencia de que existe una lógica creativa a la que, desde Figueres y el Alt Empordà, no podemos, ni queremos, sustraernos. Mirar hacia delante no solo es lícito, sino también una obligación, y retomar la actividad cultural constituye, a buen seguro, un aliciente para las almas sensibles.

A pesar de que ha habido retrasos y de que, en algún momento, temíamos que no llegase a producirse una reactivación en materia de cultura, el catálogo que ahora tienen en sus manos, afortunadamente, desmiente estos temores. Es más, el hecho de que esta reactivación venga de la mano de Empordoneses es, probablemente, una noticia que tiene un aire de premonición, de agradable y mágica premonición.

Treinta artistas –bajo la idea, el recuerdo, el magisterio y la trayectoria de un figuerense ilustre, Narcís Monturiol– han aplicado esta lógica creativa que nos permite disfrutar de este catálogo inspirado en la muestra que se celebra en la sala de exposiciones del Escorxador de Figueres. Un trabajo coral que también ha contado con la colaboración entre Administraciones para materializarse, especialmente el Ayuntamiento de Figueres y el Consejo Comarcal del Alt Empordà. Y es que el espíritu de colaboración es lo que, potencialmente, más resultados nos dará. Estamos seguros de ello.

Empordoneses ha sido también, desde su primera edición, hace ya más de diez años, un proyecto transversal, artísticamente hablando, y con voluntad de tener presencia territorial en sus últimas ediciones. Estos dos aspectos –transversalidad y territorialidad– están ya plenamente integrados en la esencia de este movimiento artístico.

El bicentenario del nacimiento de Narcís Monturiol ha permitido elaborar un relato en el que la inspiración de cada uno de los participantes nos descubre un aspecto de la singular personalidad y trayectoria del figuerense que inventó el primer prototipo de submarino. El azar ha querido que la efeméride coincidiera con un momento extraordinariamente convulso para todos, a causa de la crisis sanitaria provocada por la pandemia primero y, después, por la crisis económica y social derivada de ella. Pero si Monturiol tuvo problemas, muchos problemas, para sacar adelante sus proyectos e inventos, la gente de Empordoneses tampoco ha desfallecido y, finalmente, la exposición conmemorativa puede presentarse públicamente y queda inmortalizada en el presente catálogo.

¿Cuál debe ser el papel del arte en el momento actual? Pues, igual que hace unos meses, hay que exponerlo, hay que ponerlo al alcance de todos, como toda actividad cultural. El arte genera emociones, sentimientos. Siempre nos transmite algo o nos provoca una reacción. En momentos críticos como los actuales, es necesario seguir potenciándolo, en nuestro caso desde las instituciones públicas. Porque no podemos olvidar que el arte, la cultura, también nos salvan.

Alfons Martínez i Puig

Concejal de Cultura y Turismo del Ayuntamiento de Figueres

Josep Maria Bernils i Vozmediano

Consejero de Cultura y Memoria Histórica del Consejo Comarcal del Alt Empordà

UN ARTE PERISCÓPICO

El día 28 de septiembre de 2019 celebrábamos, en el Auditori dels Caputxins, el pistoletazo de salida del Año Monturiol para conmemorar el bicentenario del nacimiento de este insigne figuerense. Para nada nos esperábamos lo que vendría unos meses después y que haría que la celebración quedara en unas pocas acciones, una de ellas la exposición y el catálogo que tiene en las manos, editado conjuntamente por el Ayuntamiento de Figueres y el Consejo Comarcal del Alt Empordà.

Con los años, Empordoneses se ha convertido en una comunidad de artistas que agrupa a pintores, escultores, performers, escritores, poetas... A partir de la mediación de Pilar Farrés y Enric Tubert, almas del proyecto, en cada edición, y a través del arte, se analizan diferentes aspectos de la actualidad, desde el cambio climático hasta los smartphones, desde la propia comunidad hasta figuras ilustres como la que nos ocupa este año, Narcís Monturiol.

Monturiol ha pasado a la historia por ser el inventor del primer submarino tripulado, aunque también destacó en otros campos, como el periodismo o la política. Se atrevió, asimismo, con la pintura, siguiendo las lecciones de Ramon Martí Alsina en Cadaqués.

La treintena de artistas que conforman la edición de Empordoneses de este año se han inspirado en alguno de los aspectos de la figura de Monturiol para, con sus obras, rendirle homenaje. El recorrido a través de la exposición nos lleva desde el fondo marino –como no podría ser de otra manera– hasta la reflexión sobre la utopía, con presencia también del paisaje o del retrato mediante la pintura, la instalación, la videocreación y la escultura.

Empordoneses es un espacio para trabajar juntos a través de la creatividad, un proyecto realizado desde la pasión por el arte y pensado para la reflexión. El ojo del periscopio artístico emerge en la sala de exposiciones del Escorxador de Figueres y nos da la oportunidad de conocer las obras de unos creadores que beben, sin excepción, de la misma fuente. Con ellos, Narcís Monturiol revive en todas sus facetas.

Eduard Bech i Vila

Director del Museo de L'Empordà de Figueres

¡INMERSIÓN!

HOMENAJE A NARCÍS MONTURIOL

La posesión de una idea, por muy genial que esta sea, carece de toda importancia. Debemos intentar transformarla desesperadamente en «acciones». Solo así lograremos poseerla.

Robert Musil

Estas palabras de Robert Musil (1880-1942), ingeniero de formación, psicólogo, editor, pensador utópico, escritor de referencia y creador del mítico antihéroe llamado Ulrich, nos remiten directamente a la actitud desde la que Narcís Monturiol orientó su vida, con el doble objetivo de dominar la naturaleza y mejorar la condición humana.

De hecho, poseer «de verdad» una idea puede parecernos una meta inalcanzable, como suelen serlo también algunos de los objetivos que persiguen los artistas, pero ellos saben muy bien que únicamente lograrán ser trascendentes si persisten en su intento. La clave para conseguir algo realmente significativo radica pues, como dice Musil, en pasar a la acción, en transformar la idea en una acción concreta.

La cuestión, no obstante, es que cuando quien pasa a la acción es el artista, este pretende alcanzar el doble objetivo de interpelar al espectador y de ser trascendente. Y eso comporta asumir lo que tan acertadamente explica el artista Antoni Llena (Barcelona, 1943) cuando dice: «Las cosas hechas con voluntad artística solo llegarán a ser arte si se convierten en encrucijada, esto es, en punto de encuentro y de vértigo al mismo tiempo. Belleza del encuentro, miedo al origen».

Haciendo suya la aceptación de esta paradoja, hace ya once años que EMPORDONESES –el proyecto creado y gestionado por Pilar Farrés– sigue en su línea de proponer un reto al colectivo de artistas seleccionados. En esta ocasión, bajo el título *¡INMERSIÓN! Homenaje a Narcís Monturiol*, el objetivo elegido es sumergirse en la poliédrica personalidad de este figuerense ilustre y, a su vez, reflexionar en torno al papel del arte como herramienta de homenaje, como factor de memoria.

Con este objetivo común, desde perspectivas muy diversas y desde lenguajes dispares, la exposición reúne treinta aproximaciones plásticas a la figura de Narcís Monturiol. El resultado es una suma de ideas transformadas en acción y construidas con la voluntad de convertirse en la encrucijada de la que habla Antoni Llena. Una inmersión coral en el personaje y en su particular visión del mundo y de los retos con la que EMPORDONESES espera contribuir a la actualización y puesta en valor de la figura de Narcís Monturiol y mediante la cual, al mismo tiempo, aspira a seguir siendo un referente en el calendario cultural ampurdanés y una forma de tomar el pulso a la vitalidad artística de este territorio.

Los artistas

La propuesta escultórica de **Alfonso Alzamora**, titulada *La escalera del entendimiento* y consistente en 36 cubos de aluminio, compara la aportación de Ramon Llull al mundo de la ciencia y del pensamiento europeo con la de este científico de enorme talla humanística que fue Narcís Monturiol.

Ester Baulida presenta *Fado*, un vídeo cargado de lirismo que aborda la gran distancia que suele existir entre lo que Monturiol hizo, movido por la ilusión de una revolución capaz de mejorar la humanidad, y lo que el mundo le devolió. La canción popular portuguesa que suena se lamenta de esta injusticia.

Con *Soñando lo posible*, **Laia Bedós Bonaterra** crea una pieza resuelta a través de su lenguaje colorista y expresivo en la que Monturiol, sentado en una silla, observa cómo se ha materializado la idea en origen utópica imaginada por él.

Con *Mar y letra*, **Gustau Carbó Berthold** aborda dos facetas de la personalidad de Monturiol, la de inventor y la de editor. La pieza evidencia un gran dominio de las texturas y el collage matérico y evoca esta doble dimensión científica y humanista.

Interesado por la cultura pop y por la iconografía de los años sesenta del siglo pasado, **Joan Cardosa** recurre al mundo de The Beatles y a su popular canción sobre un submarino amarillo. Con este elemento, y bajo el título *We All Live in a Yellow Submarine*, crea una serigrafía/homenaje al inventor del submarino.

El escultor **Narcís Costa** toma como pretexto el volumen del primer prototipo realizado por Monturiol y crea *Ictíneo I*, con un planteamiento en el que dominan la verticalidad y un trabajo sutil de la madera de roble. Su obra pone en valor la intención no bélica del proyecto de Monturiol, así como la idea de avanzar por el propio impulso de la máquina.

Atraído por los distintos artefactos técnicos ideados por Monturiol para hacer más fácil la vida cotidiana, pero dotados de una estética propia, **Quim Domene** presenta una instalación titulada *Sumersión/Emersión*, una propuesta irónica, propia de un artista-inventor creador de piezas en movimiento y fascinado por la magia de los juegos de equilibrios.

En *Plus Intra*, **Miquel Duran**, conceptualmente denso, formalmente elaborado y siempre sorprendente en la resolución, evoca temas como el coral rojo, la nave-peze y la figura del Monturiol cajista e impresor o la del utópico luchador amigo de Étienne Cabet. Con un cromatismo muy personal, consigue una pieza de gran impacto.

En *El naufragio de los utópicos*, **Xavier Escribà** expresa la idea de que, ante una situación en la que el cielo empieza a caerse, es necesario recurrir a la capacidad de mirar las cosas de otra manera, de crear nuevas perspectivas, de dar paso a nuevos Narcís Monturiol para que inventen los ictíneos del mañana y vuelvan a colocar el cielo en su sitio.

Fiel a su última línea de trabajo, **Pilar Farrés** presenta una instalación en que la cortina de tiras de tela genera un universo atractivo y aparentemente caótico que incita al espectador a adentrarse en lo desconocido. Toda una metáfora de la actitud de investigación constante que guió a Monturiol durante toda su vida.

Contundente e hiperbólico, y con un lenguaje personalísimo, **Antoni Federico** pone el acento en la actitud de investigación y exploración que Monturiol muestra hacia el mundo que lo rodea. Su obra quiere destacar la mirada crítica y analítica del inventor del submarino, la misma que lo llevó a descubrir nuevas formas de acercarse a la naturaleza, de organizar el mundo y de vivir.

Amante de no rehuir la espontaneidad, y partidario de explorar las posibilidades expresivas de los materiales pobres, **Jordi Gispert** rinde homenaje a Monturiol con la obra titulada *Submarino*, concebida con el objetivo de crear un objeto contundente y con fuerte carga expresionista.

La pieza de **Monika Grygier** es delicada y, al mismo tiempo, está cargada de ironía. La artista denuncia la progresiva sustitución de productos naturales como el coral por plásticos y otros elementos sintéticos, y plantea al espectador lo diferente que sería el *Ictíneo* que Monturiol diseñaría en el siglo XXI.

Inmersa en su línea habitual de trabajo con pasta de papel y minerales, en la serie «Paisaje» **Nobuko Kihira** simula cierta orografía marina a la que añade la sombra de un submarino que navega y que evoca los caminos subacuáticos explorados por Monturiol.

Amigo de las paradojas y de los juegos de contrastes, **Claude Lambert** contrapone, con su particular lenguaje surrealista, la imagen de un *Ictíneo* de piedra que «navega» fosilizado dentro del mar de rocas de Cadaqués con la de un animal marino que «vuela» por el cielo. Escondido entre las rocas, el espectro de Narcís Monturiol parece vigilarlo todo.

Fascinado por la belleza del volumen del primer prototipo de submarino diseñado por Monturiol, **Daniel Lleixà** ofrece una pieza que es una auténtica sinfonía de azules y en la que se representa la curiosidad que debieron de sentir los peces al verlo por primera vez navegando bajo el agua.

En su propuesta *Inmensidad silenciosa*, **Assumpció Mateu** quiere representar lo que significa sentirse dentro del mar. Desde dentro hacia fuera. Con un juego de transparencias y texturas, transmite esta sensación de emerger percibida por Narcís Monturiol en sus planteamientos.

Interesado en reflexionar sobre el proceso creativo entendido como un camino lleno de contradicciones fértiles, en el que todo tiene un porqué, **Joan Mateu** presenta la pieza titulada *Bloques*. Aquí, la ingravidez de los volúmenes de roca es una ilusión. Son los matices y las texturas del «espacio blanco» los que nos ayudan a intuir un entorno.

Las transparencias, los efectos de luz y los reflejos dominan en la pieza de **Maria Mercader**, con la que la artista expresa la sensación de inmersión, de caída vertical en el agua, y rinde homenaje a Monturiol y a todos aquellos que han sabido correr el riesgo de explorar una dimensión desconocida.

Buen conocedor de la biografía de Monturiol, **Josep Ministral** ha creado un retrato en que el uso de la mancha, el dominio del trazo y la explosión de colores se traducen en una propuesta que recoge lo mejor de este artista ampurdanés y que consigue un fuerte impacto visual.

En su aproximación a la figura de Narcís Monturiol, **Fiona Morrison** ha decidido trabajar a partir de su experiencia como deportista galardonada en el ámbito de la náutica y rendir homenaje al inventor del *Ictíneo* con el trabajo fotográfico *Trofeos bajo el agua*.

En *Tres luces bajo el mar*, una pieza concebida como un auténtico ejercicio de inmersión, **Mario Pasqualotto** incorpora la reflexión ecológica y hace referencia al mar, al misterio de sus profundidades y, en particular, al descubrimiento del submundo y los enigmas marinos.

Siempre contundente, y con una paleta inacabable de matices y contrastes, **Xavier Casellas, Patxé**, juega en *Inmersión en la pintura* con la presencia del perfil de la máquina diseñada por Monturiol que surca las profundidades de un mar de colores.

Mercè Ribà aborda el reto de homenajear a Narcís Monturiol desde tres ángulos concretos: la representación formal del *Ictíneo* evoca al inventor; la representación de un triángulo y un ojo remite al librepensador y masón; y en el interior de la pieza, por último, una bóveda celeste pintada dentro del globo ocular recuerda al astrónomo.

El interés por el maquinismo y los artefactos que permiten explorar territorios desconocidos, así como la fascinación por el fondo del mar, han hecho que en la obra de **Josep Riera Aragó** emerjan submarinos de todo tipo. Su propuesta implica una reflexión sobre la capacidad de corrosión del mar y la aceleración del paso del tiempo que ello representa.

La obra *Poder y fatiga*, de **Francesc Ruiz Abad**, es una crítica a las representaciones de poder y patriarcado en las metrópolis occidentales. A través de la figura del león y de los ojos fatigados, el artista reflexiona sobre la perdurabilidad de estos símbolos y se cuestiona cuál es el uso que deberíamos hacer de ellos hoy en día cuando queremos rendir homenaje a alguien.

Partiendo de un dibujo donde aparecen representados varios submarinos que iluminan con focos ciertas partes del abismo, **Sebi Subirós** transforma los intensos blancos de los focos en piezas cónicas de escayola, y en el vértice de cada cono sitúa unos plomos de pesca que coinciden y, al mismo tiempo, contrastan con el submarino en cuanto a su función de llegar al fondo del mar.

Basándose en la propia experiencia de montar y desmontar esculturas y de descubrir los imanes, en su obra de homenaje a Monturiol **Núria Surribas** se pregunta qué lo llevó a pensar, idear y trabajar constantemente, sin pararse nunca.

Enric Casanovas (1882-1948) y **Josep Maria Subirachs** (1927-2014) son los artistas que, a título póstumo, completan la nómina de propuestas de la exposición *¡INMERSIÓN!*, en la que se reserva un espacio particular para las dos obras creadas por ellos en memoria de Narcís Monturiol. Ambas fueron un encargo de las ciudades de Figueres y Barcelona, respectivamente. En ellas, tanto Casanovas en 1918 como Subirachs en 1963, fieles a su estilo, fueron mucho más allá de la simple representación figurativa del homenajeado y supieron evocar la dimensión humana, científica y social del personaje convirtiendo una idea en un objeto con valor artístico capaz de trascender su valor estrictamente funcional. Aún hoy, sus propuestas constituyen un excelente ejercicio de ocupación del espacio público y actúan como generadoras de memoria y como referencias visuales de las ciudades que las acogen.

Enric Tubert i Canada

Comisario

LOGIQUE CRÉATIVE

Bien que nous ayons tous conscience que cette année 2020 a dramatiquement pesé à tous les niveaux sur nos vies et que, malheureusement, on se souviendra d'elle en raison de la pandémie du COVID-19 et de toutes ses conséquences en matière sanitaire, force est d'admettre qu'il existe une logique créative à laquelle Figueres et l'Alt Empordà ne peuvent ni ne veulent se soustraire. Regarder devant soi non seulement est licite, mais aussi une obligation, et reprendre l'activité culturelle constitue bien évidemment une motivation pour les âmes sensibles.

Certes, nous avons pris du retard et, à un moment ou un autre, nous avons frôlé à l'idée que la relance ne se produise pas en matière de culture. Pourtant, le catalogue que vous avez en main vient heureusement démentir de telles craintes. Mieux encore, le fait que cette relance provienne d'Empordaneses est probablement une nouvelle en forme de prémonition, une agréable et magique prémonition.

Trente artistes – réunis autour de l'idée, le souvenir, l'enseignement et la trajectoire d'un illustre enfant de Figueres, Narcís Monturiol – ont appliqué cette logique créative qui nous permet de profiter de ce catalogue inspiré par l'événement qui se tient dans la salle des expositions de l'Escorxador de Figueres. Un travail choral qui a également bénéficié de la collaboration des diverses administrations pour se matérialiser, notamment la Mairie de Figueres et le Conseil régional de l'Alt Empordà. L'esprit de collaboration est en effet ce qui, potentiellement, porte les meilleurs fruits. Nous en sommes convaincus.

Empordaneses a également été, depuis sa première édition, il y a plus de dix ans, un projet transversal, artistiquement parlant, doublé de la volonté d'acquérir une présence territoriale lors de ses dernières éditions. Ces deux aspects – transversalité et territorialité – sont désormais consubstantiels à ce mouvement artistique.

Le bicentenaire de la naissance de Narcís Monturiol a permis d'élaborer un récit dans lequel l'inspiration de chacun des participants nous découvre un aspect de la personnalité unique et de la trajectoire de l'enfant de Figueres, inventeur du premier prototype de sous-marin. Le hasard a voulu que l'événement coïncide avec un moment extraordinairement convulsif pour tous, à cause de la crise sanitaire provoquée par la pandémie tout d'abord, puis en raison de la crise économique et sociale qui en dérive. Mais si Monturiol eut des problèmes, beaucoup de problèmes, pour faire aboutir ses projets et ses inventions, les gens d'Empordaneses n'ont pas ployé non plus et, finalement, l'exposition commémorative peut être présentée publiquement et immortalisée par le présent catalogue.

Quel doit être le rôle de l'art dans la période actuelle ? Eh bien, le même qu'il y a quelques mois ; il faut l'exposer, le mettre à la portée de tous, comme toute activité culturelle. L'art suscite des émotions, des sentiments. Il nous transmet toujours quelque chose ou provoque en nous une réaction. Dans les moments critiques que nous traversons, il est nécessaire de l'appuyer, en l'occurrence depuis les institutions publiques. Parce que, ne l'oublions pas, l'art et la culture sont aussi notre salvation.

Alfons Martínez i Puig

Conseiller à la Culture et au Tourisme de la Mairie de Figueres

Josep Maria Bernils i Vozmediano

Conseiller à la Culture et à la Mémoire historique du Conseil régional de l'Alt Empordà

UN ART PÉRISCOPIQUE

Le 28 septembre 2019, à l’Auditori dels Caputxins, nous avons donné le coup d’envoi de l’Année Monturiol afin de commémorer le bicentenaire de la naissance de cet insigne enfant de Figueres. Nous ne nous attendions absolument pas à ce qui allait se produire quelques mois plus tard, réduisant la célébration à quelques actions, dont l’exposition et le catalogue que vous avez entre vos mains, publié en collaboration par la Mairie de Figueres et le Conseil régional de l’Alt Empordà.

Avec les années, Empordoneses est devenu une communauté d’artistes rassemblant peintres, sculpteurs, performers, écrivains, poètes... À partir de la médiation de Pilar Farrés et Enric Tubert, âmes du projet, chaque édition a permis d’analyser différents aspects de l’actualité au travers de l’art, du changement climatique aux smartphones, de la communauté elle-même à des figures illustres comme celle qui nous occupe cette année, Narcís Monturiol.

Monturiol est passé à la postérité comme inventeur du premier sous-marin avec équipage, bien qu’il se soit également distingué dans d’autres domaines, comme le journalisme ou la politique. Il s’est même essayé à la peinture, suivant les leçons de Ramon Martí Alsina à Cadaqués.

La trentaine d’artistes qui composent l’édition d’Empordoneses de cette année se sont inspirés de certains des aspects de la figure de Monturiol afin de lui rendre hommage par leurs œuvres. Le parcours au gré de l’exposition nous mène des fonds marins – il ne pouvait en aller autrement – à la réflexion sur l’utopie, avec ça et là un détour vers le paysage ou le portrait par la peinture, l’installation, la création vidéo et la sculpture.

Empordoneses est un espace où travailler ensemble au travers de la créativité, un projet réalisé depuis la passion pour l’art et pensé pour la réflexion. L’œil du périscope artistique émerge dans la salle des expositions de l’Escorxador de Figueres, nous offrant ainsi l’opportunité de connaître les œuvres de créateurs qui, sans exception, boivent aux mêmes sources. Avec eux, Narcís Monturiol revit et resplendit de toutes ses facettes.

Eduard Bech i Vila

Directeur du Musée Empordà de Figueres

IMMERSION !

HOMMAGE À NARCÍS MONTURIOL

La possession d'une idée (serait-ce la plus géniale) ne compte pas. Nous devons nous efforcer anxieusement de la convertir en « actes ». Alors nous la possédons vraiment.

Robert Musil

Ces mots de Robert Musil (1880-1942), ingénieur de formation, psychologue, éditeur, penseur utopique, écrivain de référence et créateur du mythique anti-héros baptisé Ulrich, nous renvoient directement à l'attitude à partir de laquelle Narcís Monturiol orienta sa vie, avec pour double objectif de dominer la nature et d'améliorer la condition humaine.

D'ailleurs, posséder « vraiment » une idée peut sembler un but inaccessible, comme souvent les objectifs que poursuivent les artistes, mais eux savent fort bien qu'ils ne parviendront à la transcendance qu'en persistant encore et encore. La clé pour atteindre à quelque chose de réellement significatif tient donc, comme le dit Musil, au passage à l'action, à la transformation de l'idée en acte.

Cependant, quand il passe à l'action, l'artiste vise un double objectif : interpeler le spectateur et être transcendant. Or ceci implique d'assumer ce que l'artiste Antoni Llena (Barcelone, 1943) pointe à juste titre lorsqu'il dit : « Les choses faites avec une volonté artistique n'atteignent à l'art qu'en devenant carrefour, c'est-à-dire point de rencontre et tout à la fois de vertige. Beauté de la rencontre, peur de l'origine ».

Reprenant à son compte ce paradoxe, il y a déjà onze ans qu'EMPORDONESES – le projet créé et administré par Pilar Farrés – suit sa ligne, à savoir lancer un défi au collectif d'artistes sélectionnés. En l'occurrence, sous le titre *IMMERSION ! Hommage à Narcís Monturiol*, l'objectif choisi consiste à s'immerger dans la personnalité multiforme de cet illustre enfant de Figueres, et à réfléchir autour du rôle de l'art en tant qu'outil d'hommage, en tant que facteur de mémoire.

Avec cet objectif commun, depuis des perspectives très diverses et des langages à l'avenant, l'exposition réunit trente approches plastiques de la figure de Narcís Monturiol. Le résultat est une somme d'idées transformées en acte et construites avec pour volonté de devenir ce carrefour dont parle Antoni Llena. Une immersion chorale dans le personnage et sa vision particulière du monde et des défis, avec laquelle EMPORDONESES espère contribuer à actualiser et mettre en valeur la figure de Narcís Monturiol, en aspirant, par la même occasion, à rester une référence au calendrier culturel de l'Empordà et un moyen de mesurer la vitalité artistique de ce territoire.

Les artistes

La sculpture que propose **Alfonso Alzamora**, intitulée *L'échelle de la connaissance* et composée de 36 cubes d'aluminium, compare l'apport de Raymond Lulle au monde des sciences et de la pensée européenne avec celui de ce scientifique à l'immense envergure humaniste que fut Narcís Monturiol.

Ester Baulida présente *Fado*, une vidéo profondément lyrique qui aborde le grand écart qui sépare généralement ce que Monturiol fit, animé par l'illusion d'une révolution capable d'améliorer l'humanité, et ce que le monde lui rendit. La chanson populaire portugaise que l'on entend déplore une telle injustice.

Avec *Rêvant le possible*, **Laia Bedós Bonaterra** crée une pièce mettant à contribution son langage coloré et expressif, où Monturiol, assis sur une chaise, observe la matérialisation de l'idée utopique qu'il a imaginée à l'origine.

Avec *Mer et lettre*, **Gustau Carbó Berthold** aborde deux facettes de la personnalité de Monturiol, celle de l'inventeur et celle de l'éditeur. La pièce met en évidence une grande maîtrise des textures et du collage de matières, et elle évoque cette double dimension scientifique et humaniste.

Intéressé par la culture pop et par l'iconographie des années 60 du siècle dernier, **Joan Cardosa** recourt à l'univers des Beatles et à leur populaire chanson dédiée à un sous-marin jaune. Avec cet élément, et sous le titre *We All Live in a Yellow Submarine*, il crée une sérigraphie/hommage à l'inventeur du sous-marin.

Prenant pour prétexte le volume du premier prototype réalisé par Monturiol, le sculpteur **Narcís Costa** crée *Ictíneo I*, selon une démarche où dominent la verticalité et un subtil travail du bois de chêne. Son œuvre met en valeur l'intention pacifiste du projet de Monturiol, ainsi que l'idée d'avancer grâce à l'impulsion de la machine.

Attiré par les différents engins techniques inventés par Monturiol pour faciliter la vie quotidienne, avec toutefois une esthétique personnelle, **Quim Domene** présente une installation intitulée *Submersion/Émersion*, une proposition ironique, propre à un artiste-inventeur créateur de pièces en mouvement et que fascine la magie des jeux d'équilibres.

Avec *Plus Intra*, **Miquel Duran**, conceptuellement dense, formellement élaboré et toujours surprenant en termes d'exécution, évoque des questions comme le corail rouge, le bateau-poison et la facette de typographe et d'imprimeur de Monturiol ou celle de l'utopiste combatif ami d'Étienne Cabet. Avec un chromatisme très personnel, il réussit une pièce d'une force saisissante.

Dans *Le naufrage des utopistes*, **Xavier Escribà** exprime l'idée que, dès l'instant où le ciel commence à nous tomber sur la tête, il faut recourir à la capacité d'envisager les choses autrement, de créer de nouvelles perspectives, de faire place à de nouveaux Narcís Monturiol pour qu'ils inventent les Ictíneos de demain et remettent le ciel en place.

Fidèle à sa dernière ligne de travail, **Pilar Farrés** présente une installation dont le rideau de bandes de toile instaure un univers attirant et apparemment chaotique qui incite le spectateur à faire un pas dans l'inconnu. Une métaphore de l'attitude de recherche constante qui guida Monturiol au long de sa vie.

Puissant et hyperbolique, avec un langage ultra-personnel, **Antoni Federico** met l'accent sur l'attitude de quête et d'exploration que Monturiol montre envers le monde qui l'entoure. Son œuvre s'emploie à souligner le regard critique et analytique de l'inventeur du sous-marin, celle-là même qui l'amena à découvrir de nouvelles façons d'approcher la nature, d'organiser le monde et de vivre.

Désireux de ne pas fuir la spontanéité et partisan d'explorer les possibilités expressives des matériaux pauvres, **Jordi Gispert** rend hommage à Monturiol avec l'œuvre intitulée *Sous-marin*, conçue dans le but de créer un objet puissant et doté d'une profonde charge expressionniste.

La pièce de **Monika Grygier** est délicate et, en même temps, lourde d'ironie. L'artiste dénonce le progressif remplacement de produits naturels comme le corail par des plastiques et d'autres éléments synthétiques, et elle invite le spectateur à envisager à quel point serait différent l'*Ictíneo* que Monturiol concevrait au *xxie* siècle.

Poursuivant sa ligne de travail habituelle à base de pâte à papier et de minéraux, dans la série « Paysage », **Nobuko Kihira** simule une orographie marine à laquelle elle ajoute l'ombre d'un sous-marin qui avance et évoque les routes subaquatiques explorées par Monturiol.

Ami des paradoxes et des jeux de contrastes, **Claude Lambert** met en opposition, dans son langage surréaliste particulier, l'image d'un *Ictíneo* de pierre qui « navigue », fossilisé dans la mer de rochers de Cadaqués, et celle d'un animal marin qui « vole » dans le ciel. Dissimulé parmi les rochers, le spectre de Narcís Monturiol semble surveiller la scène.

Fasciné par la beauté du volume du premier prototype de sous-marin conçu par Monturiol, **Daniel Lleixà** propose une pièce, authentique symphonie de bleus, qui représente la curiosité que durent éprouver les poissons en le voyant pour la première fois naviguer sous l'eau.

Avec sa proposition *Immensité silencieuse*, **Assumpció Mateu** veut représenter ce que signifie la sensation d'être dans la mer. De l'intérieur vers l'extérieur. Avec un jeu de transparences et de textures, elle transmet l'impression d'émerger que Narcís Monturiol dut percevoir en concevant son engin.

Désireux de réfléchir sur le processus créatif compris comme un chemin jonché de contradictions fertiles, où tout a une raison, **Joan Mateu** présente la pièce intitulée *Blocs*. Ici, l'apesanteur des volumes de roche est une illusion. Ce sont les nuances et les textures de l'« espace blanc » qui nous aident à percevoir un environnement.

Les transparences, les effets de lumière et les reflets prédominent dans la pièce avec laquelle **Maria Mercader** exprime la sensation d'immersion, de chute verticale dans l'eau, rendant ainsi hommage à Monturiol et à tous ceux qui ont su courir le risque d'explorer une dimension inconnue.

Bon connaisseur de la biographie de Monturiol, **Josep Ministral** a fait un portrait où le recours à la tache, la maîtrise du tracé et l'explosion de couleurs se traduisent par une proposition à l'impact visuel extrêmement fort qui réunit le meilleur de cet artiste de l'Empordà.

Pour approcher la figure de Narcís Monturiol, **Fiona Morrison** a décidé de partir de son expérience de sportive médaillée dans le domaine nautique, et de rendre hommage à l'inventeur de l'*Ictíneo* par le biais du travail photographique *Trophées sous l'eau*.

Avec *Trois lumières sous la mer*, une pièce conçue comme un véritable exercice d'immersion, **Mario Pasqualotto** intègre la réflexion écologique et fait référence à la mer, au mystère de ses profondeurs et, tout particulièrement, à la découverte du monde sous-marin et de ses énigmes.

Toujours plein de force et avec une palette infinie de nuances et de contrastes, **Xavier Casellas, Patxé**, joue dans *Immersion dans la peinture* avec la présence du profil de la machine conçue par Monturiol en train de sillonner les profondeurs d'une mer de couleurs.

Mercè Riba relève le défi de cet hommage à Narcís Monturiol depuis trois angles particuliers : la représentation formelle de *l'Ictíneo* évoque l'inventeur ; la représentation d'un triangle et d'un œil renvoie au libre penseur et franc-maçon ; et enfin, à l'intérieur de la pièce, une voûte céleste peinte dans le globe oculaire rappelle l'astronome.

L'intérêt pour le machinisme et les engins permettant d'explorer des territoires inconnus, ainsi que la fascination pour les profondeurs marines, expliquent l'émergence de sous-marins de toutes sortes dans l'œuvre de **Josep Riera Aragó**. Sa proposition implique une réflexion sur la capacité de corrosion de la mer et l'accélération du passage du temps que ceci représente.

L'œuvre *Pouvoir et fatigue*, de **Francesc Ruiz Abad**, est une critique des représentations de pouvoir et de patriarcat dans les métropoles occidentales. Au travers de la figure du lion et des yeux fatigués, l'artiste réfléchit sur la pérennité de ces symboles et se demande quel usage nous devrions en faire aujourd'hui pour rendre hommage à quelqu'un.

Partant d'un dessin où sont représentés plusieurs sous-marins dont les feux éclairent certaines parties de l'abîme, **Sebi Subirós** transforme les blancs intenses des phares en pièces coniques en plâtre, et place au sommet de chaque cône des plombs de pêche qui coïncident et, en même temps, contrastent avec le sous-marin, leur fonction étant de parvenir au fond de la mer.

Se basant sur son expérience en termes de montage et démontage de sculptures et de découverte des aimants, **Núria Surribas** se demande dans son œuvre en hommage à Monturiol ce qui l'a amené à penser, inventer et travailler constamment, sans jamais s'arrêter.

Enric Casanovas (1882-1948) et **Josep Maria Subirachs** (1927-2014) sont les artistes qui, à titre posthume, complètent la liste de propositions de l'exposition *IMMERSION !*, où une place particulière est réservée aux deux œuvres qu'ils ont créées en mémoire de Narcís Monturiol. Il s'agit dans les deux cas d'une commande, des villes de Figueres et de Barcelone respectivement. Fidèles à leur style, tant Casanovas en 1918 que Subirachs en 1963 vont beaucoup plus loin que la simple représentation figurative de l'homme auquel ils rendent hommage ; ils évoquent la dimension humaine, scientifique et sociale du personnage, transformant une idée en un objet à valeur artistique, capable de transcender sa valeur strictement fonctionnelle. Aujourd'hui encore, leurs propositions constituent un excellent exercice d'occupation de l'espace public et opèrent comme autant de générateurs de mémoire et comme des références visuelles des villes qui les accueillent.

Enric Tubert i Canada

Commissaire

CREATIVE LOGIC

Although we all realise that 2020 has involved major disruption in our lives at all levels and that, unfortunately, it will be remembered for the COVID-19 pandemic and all its health consequences, we should also be aware that there is a creative logic which, in Figueres and Alt Empordà, we cannot and do not wish to ignore. Looking forward is not only legitimate but is also an obligation, and resuming cultural activity is, undoubtedly, an incentive for sensitive souls.

Despite the setbacks and some fears that cultural life would never resume, this catalogue belies these concerns. And the fact that it has resumed with Empordoneses is somewhat pleasantly and magically prescient.

Thirty artists – inspired by the ideas, memory, mastery and skill of a distinguished son of Figueres, Narcís Monturiol – have applied this creative logic that enables us to enjoy this catalogue of the exhibition held at L'Escorxador in Figueres. This group project has also been possible thanks to the collaboration between different authorities, especially Figueres City Council and Alt Empordà Regional Council. We firmly believe that this spirit of partnership will eventually yield further results.

Since it was first held over 10 years ago, Empordoneses has been a multidisciplinary project, artistically speaking, and in its recent editions has expanded its geographical scope, two aspects that are now fully integrated into its essence.

The bicentenary of Narcís Monturiol's birth has enabled a narrative in which the inspiration of each one of the participants reveals to us an aspect of the unique personality and career of the inventor of the first submarine prototype. The event has coincided with an extraordinarily turbulent moment for all due, first, to the health crisis caused by the pandemic and, later, to the consequent economic and social crisis. Just as Monturiol overcame his many problems to progress with his projects and inventions, those involved in Empordoneses have also persevered in their efforts and the commemorative exhibition can now be publicly presented and immortalised in this catalogue.

What should art's role be today? Because, just as it was a few months ago, it must be exhibited, put within everyone's reach, like all cultural events. Art creates emotions, feelings. It always conveys something to us, or provokes a reaction. In critical times like the present, it must continue to be energised, in our case with the support of the public institutions. Because we should not forget that art, culture, can also save us.

Alfons Martínez i Puig

Culture and Tourism Councillor at Figueres City Council

Josep Maria Bernils i Vozmediano

Culture and Historical Memory Councillor at Alt Empordà Regional Council

A PERISCOPIC ART

On 28 September 2019, at the Auditori dels Caputxins, we inaugurated the Monturiol Year to commemorate the bicentenary of the birth of this distinguished son of Figueres. Little did we imagine what would happen a few months later, reducing the celebration to a few events, one of them the exhibition and this catalogue, jointly published by Figueres City Council and Alt Empordà Regional Council.

Over the years, Empordoneses has become a community of artists that includes painters, sculptors, performance art practitioners, writers and poets. With the mediation of Pilar Farrés and Enric Tubert, the souls of the project, in each edition different aspects of current events are analysed through art, from climate change to smartphones, from the community itself to illustrious figures like the man who is our focus this year, Narcís Monturiol.

Monturiol has gone down in history as the inventor of the first manned submarine, although he also excelled in other fields, such as journalism or politics. At the same time, he tried his hand at painting, following the lessons of Ramon Martí Alsina in Cadaqués.

The 30 artists in this year's Empordoneses have been inspired by different aspects of Monturiol to pay homage to him with their pieces. The exhibition naturally takes us from the seabed to a reflection on utopia, while also embracing landscape or portrait through painting, installation, video creation and sculpture.

Empordoneses is a space for working together through creativity, a project forged from passion for art and designed for reflection. The eye of the artistic periscope emerges in L'Escorxador exhibition hall in Figueres and gives us the opportunity to discover the works of some creators who all drink from the same fountain. Through them, Narcís Monturiol comes alive in all his facets.

Eduard Bech i Vila

Director of the Museum L'Empordà de Figueres

IMMERSION!

HOMAGE TO NARCÍS MONTURIOL

Possessing an idea, however great it may be, is irrelevant. We must try to transform it desperately into 'actions'. Only in this way will we manage to possess it.

Robert Musil

These words by Robert Musil (1880-1942), a trained engineer, psychologist, editor, utopian thinker, writer of reference and creator of the legendary antihero Ulrich, directly evoke the attitude that guided Narcís Monturiol's life with the twofold objective of dominating nature and improving the human condition.

In fact, 'truly' possessing an idea may seem to us an unattainable goal, as some of the objectives pursued by artists usually are, although they know very well that they will only manage to have an impact if they persist in their endeavour. Therefore, as Musil says, the key to achieving something truly relevant consists of taking action, transforming the idea into something concrete.

However, the issue is that when those taking action are the artists, they seek to achieve the twofold objective of questioning the viewer and having a repercussion. And this involves accepting what the artist Antoni Llena (Barcelona, 1943) so accurately describes when he says: 'Things made with an artistic purpose will eventually only be art if they become a crossroads; that is, a point both of meeting and vertigo. Beauty of the meeting, fear of the origin.'

By accepting this paradox, for 11 years now EMPORDONESES — the project launched and managed by Pilar Farrés — has continued in its vein of proposing a challenge to the group of artists selected. This time, under the title *IMMERSION! A Homage to Narcís Monturiol*, the objective chosen is to delve into the multifaceted personality of this distinguished Figueres-born man while reflecting on the role of art as a tool of homage, as a factor of memory.

With this common goal the exhibition brings together, through very diverse perspectives and disparate languages, 30 visual approaches to the figure of Narcís Monturiol. The result is a set of ideas transformed into action and constructed with the aim of becoming the crossroads of which Antoni Llena speaks. A collective immersion into the character and his particular vision of the world and the challenges with which EMPORDONESES hopes to contribute to updating and promoting the figure of Narcís Monturiol. This project also aspires to continue as a reference on the cultural agenda of the Empordà and a way of taking the pulse of the artistic life of this region.

The artists

Alfonso Alzamora's sculpture *The Staircase of Understanding*, comprising 36 aluminium cubes, compares Ramon Lull's contribution to the world of European science and thought with Narcís Monturiol's, a scientist of enormous humanistic value.

Ester Baulida presents *Fado*, a video bursting with lyricism that deals with the great distance that usually exists between what Monturiol did, driven by the hope for a revolution that could improve humanity, and what the world gave back to him. The popular Portuguese song of the soundtrack cries out against this injustice.

With *Dreaming the Possible*, **Laia Bedós Bonaterra** has created a piece using a colourful and expressive language, in which Monturiol, sitting on a chair, contemplates how the initially utopian idea he imagined has materialised.

With *Sea and Letter*, **Gustau Carbó Berthold** addresses two facets of Monturiol's personality, that of inventor and editor. The piece reveals a great command of textures and collage using unusual materials, while evoking this dual scientific and humanistic dimension.

Joan Cardosa, interested in 1960s iconography and pop culture, references the world of The Beatles and their popular song on a yellow submarine. With this element and under the title *We All Live in a Yellow Submarine*, he creates a silk-screen print/homage to the inventor of the submarine.

The sculptor **Narcís Costa** uses as a pretext the shape of the first prototype made by Monturiol and creates *Ictíneo I*, with an approach dominated by verticality and subtle oak woodwork. His work emphasises the non-military intention of Monturiol's project as well as the idea of moving forwards with the propulsion of the machine itself.

Attracted by the different technical artefacts designed by Monturiol to make everyday life easier yet endowed with an aesthetic of his own, **Quim Domene** presents an installation entitled *Submersion/Emersion*, an ironic proposal, typical of an artist-inventor who creates pieces in motion and is fascinated by the magic of the plays of balances.

In *Plus Intra*, **Miquel Duran**, conceptually dense, formally elaborate and always surprising in his work, evokes issues such as the red coral, the fish-vessel and the figure of Monturiol the typesetter and printer or the utopian fighter friend of Étienne Cabet. With a highly personal use of colour, he achieves a piece of great impact.

In *The Wreck of the Utopians*, **Xavier Escribà** expresses the idea that, faced with a situation in which the sky begins to fall, we must endeavour to look at things differently, create new viewpoints, and give way to new Narcís Monturiols so that they invent the submarines of tomorrow and put the sky back in its place.

Pilar Farrés, faithful to her last line of work, presents an installation in which the curtain of cloth strips creates an attractive and apparently chaotic universe that encourages the viewer to delve into the unknown. A real metaphor of the attitude of constant search that guided Monturiol throughout his life.

Forceful and hyperbolic, and with a very personal language, **Antoni Federico** focuses on Monturiol's attitude of research and exploration towards the world surrounding him. His work seeks to emphasise the critical and analytical viewpoint of the inventor of the submarine, which led him to discover new ways of getting closer to nature, organising the world and living.

Jordi Gispert, never one to shy away from spontaneity and inclined to explore the expressive possibilities of poor materials, pays tribute to Monturiol with *Submarine*, conceived with the aim of creating a powerful object with great expressionist impact.

Monika Grygier's piece is delicate yet loaded with irony. The artist denounces the gradual replacement of natural products such as coral with plastic and other synthetic materials, and invites the viewer to reflect on how different Monturiol's *Ictíneo* would be in the 21st century.

In the series 'Landscape', **Nobuko Kihira**, immersed in her usual line of work with paper pulp and minerals, simulates a seabed relief to which she adds the shadow of a moving submarine that evokes the underwater paths explored by Monturiol.

With his particular surrealist language, **Claude Lambert**, fond of paradoxes and plays of contrasts, sets the image of a stone *Ictíneo* 'travelling' fossilised within the sea of rocks of Cadaqués against a sea animal 'flying' in the sky. Hidden among the rocks, Narcís Monturiol's spectre seems to watch over everything.

Fascinated by the beauty of the shape of the first submarine prototype designed by Monturiol, **Daniel Lleixà** features a piece that is a real symphony of blues and in which he represents the curiosity that fish must have had when seeing it moving in the water for the first time.

In *Silent Immensity*, **Assumpció Mateu** seeks to represent what it feels like to be in the sea. From inside to outside. With a play of transparencies and textures, she conveys this feeling of emerging perceived by Narcís Monturiol in his approaches.

Interested in reflecting on the creative process understood as a path full of fertile contradictions in which everything has a reason, **Joan Mateu** presents the piece *Blocks*. Here, the weightlessness of the volumes of the rock is an illusion. The nuances and the textures of the 'white space' suggest an environment.

Transparencies, light effects and reflections prevail in **Maria Mercader's** piece, with which the artist expresses the feeling of immersion, of a vertical fall into the water, and pays homage to Monturiol and to all those who have risked exploring an unknown dimension.

Josep Ministral, well acquainted with Monturiol's biography, has created a portrait in which the use of the stain, the command of brushstroke and the explosion of colours result in a piece that encapsulates the best of this Empordà-born artist and achieves a powerful visual impact.

In her approach to the figure of Narcís Monturiol, **Fiona Morrison** has chosen to work using her experience as an award-winning sportswoman in the field of sailing and pays tribute to the inventor of the *Ictíneo* with the photographic work *Trophies Under the Water*.

In *Three Lights Under the Sea*, a piece conceived as a real exercise in immersion, **Mario Pasqualotto** reflects on the environment and refers to the sea, to the enigma of its depths and, in particular, to the discovery of the underworld and the sea mysteries.

Always powerful, and with an endless palette of nuances and contrasts, in *Immersion into Painting* **Xavier Casellas, Patxé**, plays with the presence of the profile of the machine designed by Monturiol ploughing the depths of a sea of colours.

Mercè Riba approaches the challenge of paying homage to Narcís Monturiol from three specific angles: the formal representation of the *Ictíneo* evokes the inventor; the representation of a triangle and an eye makes reference to the freethinker and Freemason; and inside the piece, finally, a celestial vault painted inside the eyeball recalls the astronomer.

An interest in mechanisation and artefacts that enable the exploration of unknown territories, as well as fascination with the seabed, have meant that all kinds of submarines emerge in **Josep Riera Aragó's** work. His piece involves a reflection on the sea's capacity to corrode and the accelerated passage of time this entails.

Power and Fatigue, by **Francesc Ruiz Abab**, is a criticism of the representations of power and patriarchy in Western cities. Through the figure of the lion and tired eyes, the artist reflects on the durability of these symbols and questions the use we should make of them today when seeking to pay homage to someone.

Based on a drawing featuring several submarines that use spotlights to illuminate parts of the abyss, **Sebi Subirós** transforms the intense whites of these lights into conical plaster pieces, and at the tip of each cone he places some fishing weights that resemble and, at the same time, contrast with the submarine diving to the seabed.

Based on her own experience of setting up and taking down sculptures and her discovery of magnets, in her work in homage to Monturiol **Núria Surribas** wonders what led him to think, design and work constantly, without pause.

Enric Casanovas (1882-1948) and **Josep Maria Subirachs** (1927-2014) are the artists who posthumously complete the list of works in the exhibition *IMMERSION!*, in which a particular space is allocated to the two pieces created by them in memory of Narcís Monturiol. They were commissions by the cities of Figueres and Barcelona, respectively. Both Casanovas in 1918 and Subirachs in 1963, faithful to their own style, went beyond the mere figurative representation of the celebrated man and managed to evoke his human, scientific and social dimension turning an idea into an object with artistic value capable of surpassing its strictly functional worth. Today, their works are still an excellent exercise in occupying public space and act as generators of memory and as visual references of the cities that host them.

Enric Tubert i Canada
Curator

Organitza

Ajuntament de Figueres
Cultura

Col·laboren

Diputació de Girona

CONSELL COMARCAL
DE L'ALT EMPORDÀ

Formem part de

museuemporda.org
infome@museuemporda.org

Segueix-nos a:

@museuemporda

Sala d'exposicions l'Escorxador Plaça de l'Escorxador, 2 - 17600 Figueres - Tel. 972 502 305